

ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТАНИЛЦУУЛГА

*Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд
нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай
хуулийн төслийн талаар*

1992 оны 1 дүгээр сарын 13-ны өдөр батлагдсан Монгол Улсын Үндсэн хуульд "Монгол Улсын Их Хурал бол төрийн эрх барих дээд байгууллага мөн бөгөөд хууль тогтоох эрх мэдлийг гагцхүү Улсын Их Хуралд хадгална", "Монгол Улсад засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байна. Монголын ард түмэн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцож, мөн сонгож байгуулсан төрийн эрх барих төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан энэхүү эрхээ эдэлнэ" хэмээн зааснаар манай улс байнгын ажиллагаатай нэг танхим (нийтийн танхим) бүхий парламентын Бүгд найрамдах улс болсон төдийгүй парламентын ардчиллыг Үндсэн хуулиараа тогтоон баталгаажуулсан юм.

Монгол Улсын Ерөнхий сайд нь Засгийн газрыг удирдаж, төрийн хууль биелүүлэх ажлыг Улсын Их Хурлын өмнө хариуцах бөгөөд Үндсэн хуулийн Гучин наймдугаар зүйлийн 1-д заасанчлан Засгийн газар нь төрийн гүйцэтгэх дээд байгууллага байна. Ерөнхий сайд нь Улсын Их Хурлаас томилогдож, түүний шууд хяналтад үйл ажиллагаагаа явуулах нь парламентат ёсны гол илэрхийлэл болно.

Парламентын ардчилал нь нээлттэй, тэгш, чөлөөт мэтгэлцээн, үзэл бодлын өрсөлдөөнөөр тодорхойлогдох бол парламентат ёс нь парламентаас ерөнхий сайдыг томилж, хянаж, хариуцлага тооцоход чиглэдэг билээ.

Монгол Улсын Их Хурал нь 126 гишүүнтэй, төрийн эрх барих дээд байгууллага боловч Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны танхимд Улсын Их Хурлын бүрэлдэхүүнээс гадна Ерөнхий сайд тусгайлсан суудал эзэгнэж хуралдаан даргалагчийн түвшинд танхимын хойморт байрлаж буй нь Үндсэн хуулийн суурь үзэл баримтлал, Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны үндсэн зарчимд үл нийцэж байна.

Тиймээс парламентын ардчиллыг баталгаажуулахын тулд Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдаан Улсын Их Хурал дахь олонх ба цөөнхийн тэгш мэтгэлцээнээр явагддаг, чуулганд гишүүд сонгогч иргэдээ төлөөлөн, байр сууриа нээлттэй илэрхийлж, үгээ чөлөөтэй хэлдэг байхын сацуу, хууль тогтоох, хуулийн биелэлтэд хяналт тавих Улсын Их Хурлын бүрэн эрх халдашгүй хэрэгжих

парламентат ёсны үндсэн зарчмыг хамгаалахын тулд Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлага үүсэж байна.

Парламентын нийтийн танхимын гол философи нь засгийн бүх эрх мэдэл ард түмнээс үүдэлтэй гэдгийг бэлгэддэг. Нийтийн танхим дахь суудлын байршил нь олонхийн эрх мэдэл ба цөөнхийн хяналт, хариуцлагын илэрхийлэл төдийгүй хуралдаж шийдвэр гаргах үндсэн зорилгод зориулагдсан байдаг. Танхимд онцгойрох "спикер"-ын суудал нь хууль тогтоох эрх мэдлийг тэнцвэртэй, сонирхолын зөрчилгүй, хуралдааны хэлбэрээр хэрэгжүүлэх ажлыг удирдан зохион байгуулах, хурлын дэгийг сахиулах, парламентын дархлааг хамгаалах үүргийг хариуцан ажиллах байдлыг илтгэдэг. Ардчиллын зарчим буюу хагас дугуй болон дугуй суудлын байрлал нь нам харгалзалгүй хэлэлцүүлэгт уриалан дуудах зорилготой бөгөөд олонхи цөөнхийн мэтгэлцээн нээлттэй өрнөх боломжийг хангана.

Танхимын байрлал бол зөвхөн архитектур биш ба улс төрийн соёл, шийдвэр гаргах арга барилд шууд нөлөөлдөг байна.

Монголын Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны танхим нь улс төрийн чөлөөт, өрсөлдөөнт мэтгэлцээний талбар байх зарчмыг тэр бүр хангадаггүй, тэр байтугай чуулганы хуралдааны танхимын зохион байгуулалтын бүдүүвч зураг, байршлыг ямар субъект батлах талаар эрх зүйн зохицуулалт байхгүй байна. Тиймээс 1992 оноос хойш Улсын Их Хурлын дэд дарга сайн дураар уг зураглал, байршлыг баталж ирсэн нь хамгийн сүүлд Улсын Их Хурлын дэд дарга Х.Булгантуяа баталсан нь одоо мөрдөгдөж байгаа ажээ. Тиймээс уг асуудлыг цэгцлэх үүднээс Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах практик шаардлагатай гэж үзлээ.

Хуулийн төслөөр Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдаан, хуралдааны танхимын зохион байгуулалтын үндсэн зарчим, суудлын хуваарийн ерөнхий төлөвлөтийг зохицуулна. Тодруулбал чуулганы хуралдаан, танхимын зохион байгуулалт нь Улсын Их Хурлын бүрэлдэхүүн хуралдаж, ард түмнийг төлөөлөх, хууль тогтоох, хуулийн биелэлтэд хяналт тавих эрхээ хэрэгжүүлэх, Улсын Их Хурлын гишүүд мэтгэлцэх, байр сууриа илэрхийлэхэд зориулагдсан байх талаарх зохицуулалт байна.

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл нь 3 зүйл, 12 хэсгээс бүрдэх бөгөөд дараах зарчмын шинжтэй нэмэлтийг оруулж байна.

- Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 15 дугаар зүйлд 4 хэсэг нэмж оруулснаар Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдаан, хуралдааны танхимын зохион байгуулалт нь Улсын Их Хурлын бүрэлдэхүүн хуралдаж, ард түмнийг

төлөөлөх, хууль тогтоох, хуулийн биелэлтэд хяналт тавих эрхээ хэрэгжүүлэх, улсын их хурлын гишүүд мэтгэлцэх, байр сууриа илэрхийлэхэд зориулагдсан байх зохицуулалтыг тусгалаа.

Ерөнхий сайд болон Засгийн газрын гишүүдийг олонхоос бүрдүүлж, Засгийн газраа бүрдүүлсэн олонхын бодлого үйл ажиллагаа нь Засгийн газрын үйл ажиллагаагаар илэрдэг бөгөөд цөөнх нь олонхийн бодлого, үйл ажиллагааны хүрээнд асуулт асууж үг хэлэх, санал дүгнэлт гаргах байдлаар харилцан тэнцвэртэй мэтгэлцэх боломжийг танхимын зохион байгуулалтаар бүрдүүлэхийг хуулиар зохицуулна.

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төсөл, Улсын Их Хурлын батлагдсанаар нийгмийн үр дагавар нь эерэг байна. Үндсэн хуулийн Гуравдугаар зүйлийн 1, Хорьдугаар зүйл, Хорин нэгдүгээр зүйлийн 1, Хорин гурав, Хорин тав, Хорин зургаа, Хорин долдугаар зүйлд заасан парламентын ардчилал, парламентат ёсыг сэрээх, Улсын Их Хурлын олонхи цөөнх тэгш мэтгэлцэх, Улсын Их Хурлын гишүүд нийт иргэд, улсын ашиг сонирхолын төлөө нээлттэй, бие даасан байдлаар үг хэлж, байр сууриа илэрхийлэх зарчим хангагдаж Үндсэн хуулийн дэг журамд нийцсэн улс төрийн соёл төлөвшин тогтох үр дагавартай гэж үзсэн.

Парламентын ардчилал хөгжсөн орнуудын хувьд парламент үйл ажиллагаа хэвийн явагдах асуудлыг нэг бус зуун жилийн өмнөөс хуульчлан төгөлдөршүүлж, улмаар парламентын танхимын зохион байгуулалтыг хэлэлцэж буй асуудал, санаачилсан хууль тогтоомжийн хүрээнд олонх болон цөөнх мэтгэлцэх боломжийг бүрдүүлж өгсөн байна. Английн Вестминстер хуралдааны танхимын зарчмыг баримталдаг улс орнуудын хувьд хууль тогтоох төрийн эрх барих дээд байгууллага хэнээс ч хараат бусаар үйл ажиллагаагаа явуулах боломжийг бүрдүүлсэн танхимын зохион байгуулалтыг анхаарч ирсэн нь сонгодог жишиг болж дэлгэрсээр байна.

Ихэнх орнуудын хувьд парламентын хуралдааны танхимын хойморт зөвхөн хуралдаан даргалагч суух ба түүний баруун зүүн талаар олонх, цөөнхийг өөд өөдөөс нь харуулсан байдлаар суудлыг хуваарилахдаа олонх, цөөнхийн “лидер” (олонхын хувьд Ерөнхий сайд, цөөнхийн хувьд бүлгийн дарга)-ийн суудлыг харалдаа суухаар зохион байгуулсан нь мэтгэлцээнд харилцан тэнцвэрт байдлыг бий болгосон байдаг байна.